

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА III

БРОЈ 3

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

THE SASA LIBRARY FORUM

YEAR III
VOLUME 3

Accepted on December 9th 2014, at the 9th meeting of the SASA Department of Languages and Literature, following the reviews of academician *Nada Milošević Đorđević* and academician *Predrag Piper*

Editor-in-chief

Corresponding member
MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE
2015

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА III
БРОЈ 3

Примљено на IX скупу Одељења језика и књижевности
од 9. децембра 2014. године, на основу рецензија академика
Наде Милошевић Ђорђевић и академика *Предрага Пийера*

Уредник
дописни члан
МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД
2015

Издаје
Српска академија наука и уметности

Технички уредник
Мира Зебић

Тираж 450 примерака

Припрема
НМ либрис, Београд

Штампа
Службени сласник, Београд

© Српска академија наука и уметности, 2015

Трибина Библиотеке САНУ основана је да приказује јавности нове књиге чланова САНУ, нова издања САНУ и њених института, из свих области наука и уметности. Први уредник Трибине био је академик Никша Стипчевић, управник Библиотеке САНУ од 1991. до 2011. године. Од октобра 2011. године уредник Трибине је дописни члан Миро Вуксановић, управник Библиотеке САНУ.

Годишњак *Трибина Библиотеке САНУ* покренут је 2013. године. У првом броју донет је целовит преглед приказаних књига у Салону САНУ од 1991. до јуна 2011. године, а потом, у хронолошком низу, текстови казани на Трибини од новембра 2011. до краја 2012. године. У другом броју штампани су текстови са Трибине из 2013. године.

Прилози се објављују без измена, а нема текстова оних говорника који свој рад нису доставили.

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ
28. I 2014 – 23. XII 2014.

Уредник
дописни члан Миро Вуксановић

Стручни сарадници
Биљана Јоцић и Стасја Церовић

САДРЖАЈ

<i>Планејџа Дунав / Љубомир Симовић</i>	9
„Тийаник“ у акваријуму : 6. мај 2007 – 6. мај 2013. / Љубомир Симовић	9
<i>Срби у Угарској 1790–1918. / Василије Ђ. Кресийић</i>	19
<i>Нормативна граматика српског језика / Предраг Пићер, Иван Клајн</i>	31
<i>Дарови наших рођака. Књ. 5 / Владејџа Јеројић</i>	49
<i>Српска енциклопедија. Том 2, В – Вишејечка</i>	57
<i>Fractional calculus with applications in mechanics : vibrations and diffusion processes / Teodor M. Atanacković, Stevan Pilipović, Bogoljub Stanković, Dušan Zorica</i>	69
<i>Fractional calculus with applications in mechanics : wave propagation, impact and variational principles / Teodor M. Atanacković, Stevan Pilipović, Bogoljub Stanković, Dušan Zorica</i>	69
<i>Перспективне развоја села : зборник радова са научног скуђа одржаног 17–18. априла 2013. године / уредник Драган Шкорић</i>	77
<i>Друштвоено-йолийичка и научна мисао и делатносий Симе Марковића : зборник радова са научног скуђа одржаног 28. марта 2012. године / уредник Александар Косийић</i>	91

<i>Дан Библиотеке САНУ</i>	105
<i>Трибуна Библиотеке САНУ. Год. 1, бр. 1 / уредник Мирко Вуксановић</i>	105
<i>Трибуна Библиотеке САНУ. Год. 2, бр. 2 / уредник Мирко Вуксановић</i>	105
<i>Синџага / Маџија Власџар; са српскословенског језика превела Таџијана Субоџин-Голубовић ; уредник Косџа Чавошки</i>	119
<i>Огледи о џолиџичкој моћи у Визанџији : чиниоци и ослонци / Љубомир Максимовић</i>	133
<i>Сабрана дела. [Књ. 1–12] / Маџија Бећковић</i>	141
<i>Сусреџ и сукоб са науком / Зоран Л. Ковачевић</i>	143
<i>Исџоријска лингвистџика : когнитивно-џиџолошке стџудије / Јасмина Грковић-Мејџор</i>	155
<i>Косовско-меџохијски зборник. 5 / уредник Михаило Војводић</i>	167
<i>Иконописци српских сеоба = The icon painters of the Serbian migration / Динко Давидов</i>	185
<i>Просџаџа / Томислав П. Пејчић, Јован Б. Хаџи-Ђокић, Драгослав Т. Баџић</i>	193
<i>Aquatica : књижевност, кулџура / уредници Мирјана Деџелић, Лидија Делић</i>	207
<i>Српска демографска библиографџа : 1945–2012. / уредник Часлав Оџић</i>	221
<i>Регистџар имена, уредника и говорника</i>	233

Српска демографска библиографија : 1945–2012. / уредник Часлав Оцић.
– Београд : САНУ, 2013

Говорили: проф. др Бранислав Ђурђевић
проф. др Мирјана Рашевић
дописни члан Часлав Оцић

У Београду, уторак 23. децембар 2014. у 13 часова

ДЕМОГРАФИЈА У БИБЛИОГРАФИЈИ

У обимној књизи на коју данас окрећемо пажњу научне јавности сре-
ле су се две именице које се римују – демографија и библиографија.

Сама од себе, у години када смо често говорили о почетку Великог ра-
та за његову стогодишњицу, дошла је помисао да ли имамо расправу о де-
мографском удару тог светског потреса. Историчари су нам саопштили да је
у Првом светском рату страдало у биткама и у осветничким налетима на не-
јач, милион и по Срба. Да ли је, дакле, стручно, демографски, протумачен
тај трагични податак? Да ли је показано колико смо до данас изгубили на-
следника погинулих милион и по Срба, а колико још од оних што су нестали
у Другом великом рату? Да ли се неко нашао пред истином да су преци са-
дашњих Срба, у ранијим вековима, у свакој кући имали по неколико синова, да
су свесно и мирно очекивали да ће половину синова у ратовима изгубити,
али да ће им опет остати широки траг у породици? Једнако се, дакле, некад
рађало за жртвовање и за наслеђивање, за одбрану части и очување прези-
мена. Не би нас било да су као данас већина били јединци.

Отварао сам *Српску демографску библиографију 1945–2012*. Има без-
мало девет стотина страница и осам и по хиљада јединица. Аутори су Сања

Цвркота и Силва Феризовић, уредник дописни члан Часлав Оцић, издавач Одељење друштвених наука САНУ и њен Одбор за проучавање становништва. У предметном регистру тражио сам одговоре на малочас постављена питања и запазио да то није лако. Када је реч о српским нестајањима не може се само под одредницама које именују рат наћи одговор. У великом азбучнику морамо гледати испод речи: геноцид, Глина, логор, Јасеновац, Жртве рата, Жртве фашизма, Срби, Србија, Косовска битка и даље. Укрштају се имена, догађаји и времена. Шире се библиографски коцентрични кругови као увек што бива у овој недовољно признатој а неопходној помоћној науци. Демографи ће ову књигу држати што ближе руци. Ту је њена вредност и ту је њена незамењива улога.

Говоре чланови Уређивачког одбора проф. др Бранислав Ђурђевић и др Мирјана Рашевић, а потом и уреник *Библиографије*, дописник члан САНУ Часлав Оцић.

(Реч уредника Трибине)

М. В.

БРАНИСЛАВ ЂУРЂЕВИЋ

Прва библиографија дела и чланака из области демографије ових простора појавила се 1963. године у издању Центра за демографска истраживања Института друштвених наука. Библиографија је евидентирала радове објављене у периоду од 1945. до 1961. године и садржала је „949 библиографских јединица сврстаних у три регистра: регистар дела према ауторима, регистар аутора и предметни регистар. Избор радова је обухватио 74 југословенска часописа, затим самосталне радове и радове објављене у зборницима, као и 17 страних часописа у којима су објављени радови о демографским проблемима Југославије“. Библиографију су уредиле Вера Ђорђевић и Драгомир Поповић по упутствима Милоша Мацуре.

Пола века касније, 2013. године, у спомен на академика Милоша Мацуру (1916–2005), САНУ публикује *Српску демографску библиографију* (СДБ), која обухвата период од 1945. до 2012. године. Поред предговора, методологије израде и начина коришћења СДБ 1945–2012. и листе скраћеница, *Српска демографска библиографија* има два дела. Први део чини попис 3.356 монографија обрађених по Међународном стандарду за библиографску обраду монографских публикација. У оквиру пописа радова истог аутора библиографске јединице су сређене хронолошки. Други део чини попис 5.124 чланка објављена у часописима и зборницима и периодика у којој су објављени прилози пописани у другом делу библиографије, а што укупно чини

скоро десет пута више библиографских одредница него у првој библиографији. Следе узбучени регистар аутора, са 2.434 имена, као и називи 108 колективних аутора, међу којима се најчешће помињу научни скупови као што су „Власински сусрети“ (Власотинце), „Регионални развој и демографски токови балканских земаља“ (Ниш) и „Сеоски дани Сретена Вукосављевића“ (Пријеполје). На самом крају наведен је предметни регистар са азбучно сређеним темама о којима се писало у пописаним публикацијама, а што укупно чини чак 900 страница текста. Библиографију су саставиле Сања Цвркота и Силва Феризовић, под уредништвом Часлава Оцића, коме можемо захвалити што је наставио да води Академијин Одбор за проучавање становништва и што је успео да објави ову библиографију упркос очекиваним и неочекиваним препрекама. Управо су расправе у Одбору резултовале предлозима пројеката за израду СДБ, које су написале Мирјана Рашевић и Светлана Радовановић.

Водећа научна установа у Србији која се бави демографијом је Центар за демографска истраживања (ЦДИ) Института друштвених наука у Београду. У ЦДИ проучавају се све појаве демографског развитка, њихових тенденција, детерминишућих фактора, законитости у кретању и очекиване промене у догледној будућности. Посебно се идентификују и истражују проблем развитка становништва Србије и указује на могуће демографске, економске, социолошке и друге последице у областима у којима је присутан популациони фактор. У низу тема које се истражују заступљена је просторна компонента као и етничка димензија код појава у којима је она важан узрок њихових манифестација. Налази квантитативних и квалитативних анализа служе с једне стране као извор потребних знања за унапређење теоријско-методолошког оквира, а с друге стране за усмеравање политичког деловања у овој сфери. Најзначајнији реализовани пројекти Центра за демографска истраживања Института друштвених наука су „Фертилитет становништва и планирање породице у Југославији“ (1980), „Искуства популационе политике у свету“ (1996), „Развитак становништва Србије 1950–1991“ (1995) и „Развитак становништва Србије 1991–1997“ (1999). Резултат рада на различитим пројектима чији је носилац био Центар је 65 књига издатих од стране Центра за демографска истраживања Института друштвених наука. Од тога је 30 монографија и 35 публикација са два или више аутора.

Најшире струковно удружење у овој области је Друштво демографа Србије (ДДС) које је почетком 2009. године имало 109 чланова и 97 чланова који су имали студентски статус. Готово петина чланова су из иностранства (БиХ, Француска, Грчка итд.). Први председник ДДС био је Бранислав Ђурђев, а од 2011. на овој функцији је Биљана Радивојевић. Основне активности ДДС везане су за популаризацију демографије, а од свог оснивања бави се организовањем и реализацијом научних истраживања из демографије као и издавачком делатношћу. Најзначајнији пројекти Друштва су монографије о становништу и домаћинствима према пописима 2002. и 2011. године. Та-

кође, Друштво демографа је 2005. године било и суорганизатор међународне научне конференције *Migrations, Crises and Recent Conflicts in the Balkans* (DemoBalk, 85 учесника из 18 земаља). Сваке године се одржава и традиционална трибина ДДС на којој се представљају резултати демографских истраживања или разматрају одабране теме које се односе на актуелни демографски тренутак Србије.

Међу разним часописима који објављују радове са демографском тематиком, треба поменути оне који се у библиографији најчешће појављују, а то су следећа четири: „Демографски зборник“, „Становништво“, „Зборник Матице српске за друштвене науке“, „Демографија“ и „Демографски преглед“.

Српска демографска библиографија 1945–2012 објављена је у осмој књизи *Демографског зборника* Српске академије наука и уметности, Одељења друштвених наука, Одбора за проучавање становништва. У шестој књизи овог зборника 2001. године објављена је наша најзначајнија историјско-демографска студија, са чак 795 страна: *Насеља и становништво области Бранковића 1455. године*, коју је уредио Милош Мацура.

Као најстарији демографски часопис на Балкану, *Становништво* је покренуто 1963. године, непосредно по оснивању Центра за демографска истраживања Института друштвених наука, с циљем да окупи демографе и истраживаче сродних научних дисциплина. Покретач и први уредник је био академик Милош Мацура. Од 1990. године, поред Центра, суиздавач часописа је и Друштво демографа Србије. Дуже од четири деценије *Становништво* је представљало једини научни часопис из науке о становништву у бившој Југославији. Такође је и један од ретких демографских часописа на простору југоисточне Европе. У протеклим деценијама у часопису је своје радове објављивало више од 100 аутора из целе бивше Југославије. Угледу и значају часописа својим су радовима допринели и демографи из света, укључујући и најпознатије истраживаче из науке о становништву. Часопис је значајно помогао и помаже развој демографије, омогућава ширење релевантних знања међу истраживачима других научних дисциплина, важан је извор сазнања из демографије студентима на редовним и последипломским студијама и има улогу у ширењу позитивне популационе климе и изградњи свести о важности популационог фактора. Не само да су саставни део свих чланака и опширни резимеи на енглеском, већ се последњих година објављују одабрани чланци на енглеском и француском језику. Оваква концепција је омогућила да CICRED-ова „Review of Population Reviews“ редовно објављује апстрактне чланака изашлих у часопису *Становништво*. Библиографски подаци о часопису могу се редовно пронаћи на интернету. Издавање часописа финансијски помаже Министарство просвете, науке и технолошког развоја. Поводом 50 година излажења, у децембру 2013. године изашао је јубиларни, тематски број, посвећен развоју демографске мисли у часопису *Становништво*.

Демографске теме објављују се и у *Зборнику Матице српске за друштвене науке*. У оквиру „Прегледа садржаја Зборника Матице за друштвене науке (свеске 101–120)“ Драго Његован је издвојио седам наука чија се проблематика разматра у часопису, укључујући и демографију са 67 јединица. Заступљеност демографских тема повећавају чланци који се излажу на традиционалном демографском симпозијуму посвећеном демографском развоју Србије и суседних региона и који се публикују у тематским бројевима Зборника (то су бројеви 102–103/1997, 110–111/2001, 121/2006, 131/2010 и 148/2014).

Географски факултет Универзитета у Београду од 2004. издаје часопис *Демографија*, са циљем да развија, афирмише и интегрише разне аспекте истраживања становништва (географске, социолошке, економске, етнолошке итд.).

У *Демографском прегледу* указује се на карактеристике демографског развитка и популационе политике у Србији. Публикација је намењена државним органима, невладиним организацијама и медијима, али и студентима демографије и сродних дисциплина, као и онима који су заинтересовани за проблематику проучавања становништва. Демографски преглед издаје Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања у сарадњи са Центром за демографска истраживања Института друштвених наука и Друштвом демографа Србије. Излази од 2000. године, четири пута годишње.

И у другим економским, географским и социолошким часописима универзитета у Београду, Новом Саду, Нишу и Бањалуци такође се често обрађују демографске теме.

Српска демографска библиографија 1945–2012 представља непристрасну оцену достигнутог знања о становништву, најсвеобухватнији преглед досадашњих резултата демографских истраживања и још дуго времена биће подстицај и незаобилазни приручник свима онима који се баве проучавањем становништва.

Србија је у многим аспектима део традиционалног света. Библиографија је доказ да смо у демографским аспектима део модерног света и, нажалост, убедљиво сведочанство о нестајању Срба. До сада су многи народи нестали, углавном на мање или више мистериозан начин: Етрурци, Вандали, Трачани... Захваљујући овој библиографији нестајање Срба биће одлично документовано.

МИРЈАНА РАШЕВИЋ

Популациони изазови

Србија се суочава са низом озбиљних популационих изазова. Најважнији су рађање деце далеко испод потреба замене генерација, интензивно одлагање рађања, доминација традиционалног модела контроле рађања који

укључује ослањање на намерни прекид трудноће, депопулација, прекомерно популационо старење, релативно високе стопе смртности становништва и негативан миграциони салдо.

Отуда постоји посебна потреба да се проучавају карактеристике, детерминишући фактори, последице, законитости у кретању и очекиване промене у будућности сваког од издвојених популационих изазова. То је задатак демографа. Истовремено се од истраживача науке о становништву очекује да помогну у проналажењу одговора на актуелне дилеме у оквиру популационе политике.

У том смислу се поставља више питања. Базична су везана за степен изградње институционалног оквира и едукационе основе демографије код нас, развијеност дисциплине, као и напоре које би демографи требало да учине како би налазе науке о становништву наметнули доносиоцима политичких одлука. Објављивање *Српске демографске библиографије 1945–2012* је не само добар повод да размотримо одговоре на издвојена питања, већ представља и добру основу за њихово дефинисање.

Утемељење демографије

Упркос бројним, претежно парцијалним разматрањима појединих тема о становништву, и то у оквиру других наука, првенствено економије, демографија се као научна дисциплина конституисала тек у 20. веку. Мада поједини аутори настанак науке о становништву поистовећују са формирањем *Популационог удружења Америке* 1931. године¹, многобројнији су они истраживачи, међу којима су и Сови, Глас, Лоример, Хаузер (Sauvy 1954, Glass 1957, Lorimer 1959, Hauser 1959), који сматрају да су се тек средином прошлог века, после спорог и дуготрајног процеса, остварили садржински и формални услови за дефинисање демографије као посебне научне дисциплине².

И почеци утемељења науке о становништву у Србији се везују за исти временски период, односно за 1959. годину и увођење Демографије као посебног предмета у програм студија социологије на Филозофском факултету у Београду. Милош Мацура је био иницијатор да се овај предмет уврсти у програм студија, осмислио га је и био његов први предавач.

У 1960-им годинама демографија је уведена као предмет под различитим називима, Демографија, Географија становништва, Демографска статистика, на основним студијама на Катедри за географију Природно-математичког

¹ Van Dalen, H., P. K. Henkens (2012) What is on a demographer's mind? A worldwide survey. *Demographic Research*, Volume 26: 363–408.

² Мацура, М. (1974) *Прилози теорији и политици становништва*. Београд: Економски институт.

факултета, Економском факултету и Факултету политичких наука у Београду. Истовремено или са временским помаком демографија почиње да се предаје у оквиру студија социологије, географије и/или економије и на другим универзитетским центрима у Србији. Нови квалитативни корак у стварању едукативне основе за развој науке о становништву у Србији је формирање студија Демографије на Географском факултету у Београду 1999. године. На набројаним факултетима је одбрањено више магистарских, односно мастер радова, и докторских теза из демографије.

Године 1962. основан је Центар за демографска истраживања Института друштвених наука. Милош Мацура је био покретач и први управник Центра. Рад и развој Центра за демографска истраживања заснива се на задацима прокламованим приликом његовог оснивања. То су истраживање развојка становништва, унапређење демографске мисли и развој научне методологије у овој области. Отуда је програм рада Центра константно широко постављен и обухвата активности на комплексном сагледању стања, тенденција и проблема становништва Србије, региона и европских земаља.

Непосредно по оснивању Центра за демографска истраживања Института друштвених наука, 1963. године је покренуто *Сџановнишиџво*, најстарији демографски часопис на Балкану, са циљем да окупи демографе и истраживаче сродних научних дисциплина. Покретач и први уредник часописа био је Милош Мацура. У протеклих 5 деценија у часопису је своје радове објавило више од 100 аутора из целе бивше Југославије као и низ познатих светских демографа. *Сџановнишиџву* се од 2004. године придружује и часопис *Демографија* који издаје Географски факултет Универзитета у Београду.

Милош Мацура је учествовао и у конституисању Одбора за проучавање становништва Српске академије наука и уметности 1982. године и усмеравању његовог рада као дугогодишњи председник. Одбор окупља истраживаче различитих дисциплина и истиче, разматра или чак организује рад на приоритетним темама из сфере науке о становништву. Тако је Одбор, између осталог, покренуо изучавање *Насеља и сџановнишиџва обласџи Бранковића 1455. године*³ на основу турског пописа, организовао расправу поводом *Соџијалних и економских мера у џрилог рађања*⁴ 1988. године, и спровео научни пројекат *Еволуџија џоџулационе џолиџиџке у Србији од 1945. до 2004. године*⁵. Милош Мацура је покренуо у Српској академији наука и уметности 1988. године нову едиџију *Демографски зборник*, у оквиру које је издато 7 књига.

³ Мацура, М. и сарадници (2001) *Насеља и сџановнишиџво обласџи Бранковић 1455. године*. Београд: Српска академија наука и уметности.

⁴ Мацура, М. (ур.) (1999) *Соџијалне и економске мере у џрилог рађања*. Београд: Српска академија наука и уметности.

⁵ Мацура, М., А. Гавриловић (ур.) (2005) *Еволуџија џоџулационе џолиџиџке у Србији од 1945. до 2004. године*. Београд: Српска академија наука и уметности.

Стање дисциплине

Демографија је наука интердисциплинарног карактера. То условљава сâм предмет науке о становништву. У демографију су конзистентно, поред завршених демографа, укључени и истраживачи који базично, према основним студијама, припадају различитим блиским наукама, и друштвеним и природним наукама. Демографијом се баве и социолози, антрополози, економисти, политиколози, географи, статистичари, математичари, психолози, лекари, историчари.

Отвореност демографије према другим наукама врло је велика. Отвореност је везана не само за различитост наука из којих долазе истраживачи, већ, последично и природно, и за методологију, теорије, емпиријске резултате, концепте примене коју демографи преузимају из других наука. Но, ова отвореност демографије истовремено је и база за продор њених налаза различите природе у друге науке.

Отвореност демографије за размену са различитим друштвеним и природним наукама представља њену снагу, јер демографија има свој јасно изграђен идентитет. Он је створен, између осталог, чврстом везаношћу демографије за податке и њиховим екстензивним коришћењем. Та чињеница битно разликује демографију у односу на друге науке. Попис становништва и витална статистика основни су извори података који се традиционално користе у демографији.

Поред тога, у демографији се све чешће циљано спроводе анкете дубинског типа и користе фокус групе и експертски интервјуи као методолошки инструменти. Убрзан информатички развој последњих година отвара нова истраживачка поља у науци о становништву и омогућава да се теоријске поставке провере и надграде. Тако се надомештава недостатак учествовања Србије у великим репрезентативним демографским анкетама које се периодично спроводе у већем броју европских земаља.

Научни резултат је ширење теоријских знања везаних за предмет истраживања што, поред емпиријског значаја, омогућава верификацију и конструкцију релевантних теорија. На тај начин се демографија још јасније профилише у односу на друге друштвене науке, а демографска истраживања и радови који проистичу из њих мењају свој карактер од високо квантитативних ка онима који су и квалитативног карактера.

Предмет истраживања, окупљање сарадника из више научних дисциплина, отвореност дисциплине и ширење методолошких могућности омогућили су да и теме којима се демографи баве буду све разноврсније и разгранатије. То добро илуструју помак у насловима радова који је јасно видљив у *Српској демографској библиографији 1945–2012*. Тако, поред општих демографа, истраживачи који се баве науком о становништву данас се могу класификовати

и као „социјални демографи“, „демографи породице“, па чак и као „демографи понашања“⁶.

Мада већина интервјуисаних српских демографа позитивно оцењује развој, стање и позиционирање науке о становништву у нас, постоје и они који мисле другачије⁷. Критички тонови се односе на недостатак теоријских генерализација карактеристичних за становништво Србије, често присутну „статистичку ситничавост“ у радовима, и делимично обрађивање маргиналних тема. Један од интервјуисаних колега чак сматра да у демографији већ годинама није направљен значајан искорак.

Перспективе науке о становништву

Сви интервјуисани експерти мисле да су перспективе демографије веома добре или добре. Они верују у даљи развој или у пораст значаја науке о становништву или чак да демографија има шансу да постане „наука будућности“. Српски демографи виде перспективе ове науке у њеном повезивању са ширим кругом наука (посебно су истакнуте антропологија, молекуларна биологија, медицина и екологија), апликативности демографије и/или већој ангажованости истраживача у спровођењу јавних политика⁸.

Већина демографа, мада не сви, желе да своје налазе, и поготово њихово тумачење, поделе са заједницом релевантном за доношење одлука, свесни да развитак становништва Србије, у условима одсуства јаког, константног и одговорног политичког деловања, води великим популационим поремећајима. Истовремено, формулисање одговарајућих политичких одлука, њихово прихватање и евалуирање захтева добру информисаност. Многе препреке онемогућавају дијалог између демографа и доносилаца политичких одлука. За њихово ублажавање потребан је и посебан напор истраживача из науке о становништву.

Демографи у Србији би, користећи искуства из других средина везана за представљање пројектних резултата у функцији дефинисања јавних политика као и јачање дијалога између истраживача и доносилаца одлука, могли учинити да се популациони изазови високо рангирају на политичким агендама, као и наметнути своја истраживачка знања доносиоцима одлука, у циљу ублажавања проблема из сфере фертилитета, морталитета и миграција становништва. Последично, истицањем социјалне и политичке корисности демографије, као и постизањем веће јавне видљивости њених истраживача, јачала би се, директно и индиректно, и сама наука о становништву. У против-

⁶ Burch, T. K. (2003) Demography in a new key: A theory of population theory. *Demographic Research*, Volume 9: 263–284.

⁷ Рашевић, М. (2013) Српски демографи о демографији, *Становништво*, Volumen 51: 39–51.

⁸ Исто.

ном ће демографија остати оно што је и сада – „фасцилатна мала дисциплина“, како је то написао Табутен⁹.

Развој демографије уопште зависи не само од препознавања важности њених налаза и знања од стране администрације, већ и од способности истраживача да дубље развијају науку о становништву. То је могуће учинити отварањем нових тема, надградњом теоријских концепата и/или, како подвлаче Морган и Линч¹⁰, методолошким усмеравањем ка добијању података са микронивоа путем каузалних модела и објашњењу индивидуалних различитости у оквиру демографских феномена. Има и супротних размишљања. Тако, Ли¹¹ лamentsира над занемаривањем формалне демографије и данас све масовнијим окретањем демографа истраживањима везаним за појединца.

Демографија према Међународној унији за научно проучавање становништва има још једну шансу за развој¹². Потребно је да се донесу нови глобални стратешки циљеви развоја за период од 2015. године. У том смислу је основан Панел експерата Уједињених нација који је, поред предлога оквира и агенде развоја, истакао потребу за побољшањем података. Према усвојеном документу, инсистира се на откривању сфера које нису покривене подацима, бољем квалитету података и већем коришћењу података¹³ (United Nations, 2014). Управо је централна вештина демографа да разумеју ограничења постојећих извора и база података, унапреде их и учине доступним.

ЧАСЛАВ ОЦИЋ

Када је 2005. године преминуо академик Милош Мацура (чију стогодишњицу рођења ове године обележавамо и коме је и посвећена ова библиографија), доведен је био у питање опстанак Академијиног Одбора за проучавање становништва чији је он био врло агилни дугогодишњи председник. На молбу чланова Одељења друштвених наука (а да се Одбор не би угасио) прихватио сам да водим тај Одбор. Привремено – док се у Одељење, односно за члана САНУ не изабере демограф, друштвени географ, социолог или

⁹ Tabutin, D. (2007) Whither demography? Strengths and weakness of the discipline over fifty years of change. *Population*, Volume 62: 15–32.

¹⁰ Morgan, Ph., S. Lynch (2001) Success and Future of Demography: The Role of Data and Methods. *Annals New York Academy of Sciences*, Volume 954: 35–51.

¹¹ Lee, R. D. (2001) Demography abandons its core. *Annual Meetings of the Population Association of America*.

¹² IUSSP (2014) Defining and successfully accomplishing the Data Revolution – The perspective of Demographers, *Meeting Demography and the Post-2015 Data Revolution*, 9–10 October 2014, Paris, France.

¹³ United Nations (2014) Data Revolution, Background document prepared for the *Meeting Demography and the Post-2015 Data Revolution*, 9–10 October 2014, Paris, France.

етнолог/антрополог. То „привремено“ се нажалост одужило, а и испоставило се да Одбор не може да настави да ради на исти начин као у време академика Мацуре. Он је својим ауторитетом (поред – симболичних, али редовних – буџетских средства) могао да обезбеди и додатна средства за веће истраживачке пројекте. Та могућност је његовим одласком нестала, тако да се на (проширеном и подмлађеном) Одбору поставило питање како средства (недовољна за амбициозније истраживачке пројекте) намењена Одбору најсврсисходније уложити. Одбор је у два маха (за анализу популационих промена између два пописа и за састављање српске демографске библиографије за последња два века), у сарадњи с Центром за демографска истраживања београдског Института друштвених наука, покушао да конституише истраживачке пројекте средњег обима (али од фундаменталног значаја). Безуспешно. Стога је прихваћен предлог председника Одбора (дат почетком 2006. године) да се минимална буџетска средства које Одбор годишње добија за свој рад уложе у научноинформациону инфраструктуру, тј. да се отпочне с израдом *Српске демографске библиографије* (СДБ).

О концепцијским питањима израде такве специјалне библиографије у пролеће 2006. године расправљало се на седницама Одбора. Основа за расправу, поред иницијалних усмено изнетих идеја, чинила су два предлога која су написале др Мирјана Рашевић, научна саветница Института друштвених наука, и др Светлана Радовановић, професорка Београдског универзитета. Оба предлога пројекта израде СДБ била су врло садржајна, информативна и практично применљива. Све релевантне идеје из ова два предлога и све конструктивне идеје изнете на састанцима Одбора сложене су у конзистентан (и у датим условима) остварљив концепт. У сврху успешније реализације формиран је и посебан Уређивачки одбор СДБ, у који је, поред чланова Одбора, ушла и истакнути библиограф др Александра Вранеш, професорка Филолошког факултета у Београду (имена чланова Уређивачког одбора наведена су у импресуму на страни 4). Професорка Вранеш предложила је и екипу млађих библиографа који би радили на СДБ. Њен предлог је прихваћен и после годину дана рада (у пролеће 2007. године) сарадници на СДБ су представили резултате свог рада. Тиме су, поред осталог, подстакли и чланове Одбора да се активније укључе у рад на СДБ, стављајући своје персоналне библиографије на располагање стручним сарадницима. Они су тиме допринели већем обухвату и вишем квалитету СДБ.

У раду је било много очекиваних (и још више неочекиваних) препрека и сметњи; оне су упорношћу и истрајношћу сарадничког тима савладаване, и када је прва фаза овог напорног и умногоме фрустрирајућег посла приведена крају пред нама се нашао рукопис од око 2000 страна. Тај обим је опасно угрожавао могућност публиковања, па је уредник морао да уведе систем ригорозног скраћивања назива институција, зборника радова, ... који се у

библиографији често јављају, да би смањио број рукописних страница и створио простор за списак (домаћих и страних) часописа (с најважнијим подацима о њима) у којима су објављивани чланци пописани у другом делу СДБ (стр. 387–743). На крају, Градимир Кнежевић је сачинио посебан програм за израду регистара. У првобитној верзији именског регистра налазила су се имена аутора, уредника, приређивача, преводаца, организатора и др. Тај списак је испао предугачак тако да се на крају именски регистар свео на ауторски. Тај регистар садржи имена 2434 аутора и листу од 108 колективних аутора чији су радови наведени у СДБ.

Први део СДБ (монографије) обухвата 3356 јединица, а у другом делу (чланци) пописано је 5024 јединице, што укупно чини 8480 библиографских јединица. Иако непотпун, број је свакако импресиван. На први поглед импресионира и тематска релевантност тих радова: аутори нису пропустили прилику да се ухвате у коштац с изазовима најтежих и најосетљивијих тема држећи се врхунских научноистраживачких стандарда. Иако они нису бежали од виталних и стратешких тема, нека подручја српске демографије остала су необрађена или недовољно систематично истражена, тако да ове „беле мрље“ указују на потребне (или бар пожељне) правце будућих истраживања. У сваком случају, овај инвентар резултата седмодеценијског рада демографа важан је путоказ за истраживаче почетнике у овој научној дисциплини, али и за друге посленике у области друштвених и хуманистичких наука.

Надамо се да ће ова библиографија представљати важан елемент у нашем систему научних информација, а ако се учини доступном и широко (европској и светској) научној заједници, она може да пружи репрезентативан увид у достигнућа наших демографа (статистичара, етнографа/антрополога, социолога, историчара, медицинара, економиста, политиколога итд.) у проучавању становништва. Желели бисмо да СДБ буде инспирација за нове (не само библиографске) истраживачке пројекте, али и незаобилазна основа и ослонац свим друштвеним актерима у Србији који учествују у формулисању мера популационе (и општеразвојне) политике.

Библиографију су саставиле Сања Цвркота и Силва Феризовић Вујичић. Одбор за проучавање становништва САНУ им захваљује на прилежном и савесном раду. Председник Одбора благодари члановима Одбора који су својим персоналним библиографијама и другим активностима допринели изради СДБ. Они су својом кооперативношћу показали предности и доказали вредности синергије и остварили висок степен хармоничности којом се одликовао рад Одбора током последњих осам година.